

Է. ՆՈՒԳՈՐԵԱՆ

2594

ՄԱՐԿ ԶՈՅՈՍՏԱՆԻ

891.99

Հ - 98

ՊՐԵՍԻՍ ԱՆԿԱԴՐ

891.99

Կ-98

19 NOV 2011

Մ. ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ

Ս Գ Ա Պ Ս Ա Կ

Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ի

Տպարան Յ. ԹԻՒՐԱՊԵԱՆ

227, Bld. Raspail

PARIS

1928

3630

1594

130

ՓՈԽԱՆ ՅԱՌԱՋԱԲԱՆԻ

Հայրենասիրութեան գաղտփարը մարդու մէջ շատ բնական երեւոյթ մըն է, հետեւապէս այս վեհ զգացումի ազդեցութեան տակ, ներշնչումի անբունագրօս պափեր ապրելով, իմ անկեղծաշունչ ոգին արտադրեց քերթուածներ, որոնց խորքին ու հիմքին մէջ կը տարրտնան ուղղակի հայրենիքի խէրը եւ ցեղիս կրած ահաւոր տառապանքներուն զարհուրելի ասլուծմաները:

Թէեւ քերթուածներուս մէջ արուեստի նրբութիւնները կը պակսին յատկանշական կերպով սակայն, որովհետեւ զգացումը գնահատելի հանգամանքով կը ներկայանայ, քաջութիւն ունեցայ հրապարակել ղանոնք, սկսնակի դողդոջ քայլերս փոխանակ քննադատելու պիտի քաջալերուին ընթերցասէր հայ հասարակութեան կողմէ:

Մ. ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ

ՓԶԷ ԶԵՓԻԻՌ

Փչէ՛ զեփիւռ, փչէ՛ Մ'աստի սարերէն
Անցաւ ձմեռ, եկաւ գարուն նկարէն,
Փչրեցաւ թաթը բոնակալ վատ թուրքին,
Որ դարձած էր ամենի՛ և մոլեգին:

Փչէ՛ զեփիւռ, քաղցր շունչով կենսութիւն,
Որ հայ ցեղը ա՛լ չքաշէ հառա՛ջ, ա՛յս,
Վարդն անեցուր և ծաղկեցուր հոգեզմայլ
Խնկաւէտէ մեր աշխարհի զեղն ու վայլ:

Փչէ՛ զեփիւռ, փչէ՛ ծոցէն հայրենի,
Փառք շնորհէ վսեմ ցեղին կոյովի,
Աւերակոյտ Հայաստանը թող կանգնի,
Բու գովաշունչ փչումներէդ կենդանի:

Փչէ՛ զեփիւռ հայ սգաւոր սրտերուն,
Շքեղաշուք կեանք տո՛ւր հայուն, սէր բեղուն,
Թող լարերը մեր քնարին թրթոսն,
Քաղցր երգեր թալ յօրինէ հայ գուսան:

Փչէ՛ զեփիւռ, մեր պապերու դրախտէն,
Որ խեղճ Հայեր զով ու անոյշ կեանք շնչեն,
Խորշակն՝ անոնց շատ սպառնաց փճացում,
Ա՛լ Հերիք է, փչէ՛ զեփիւռ անդադրում:

ՍՐՏԱԶՈՆ

ՊՕԼՈՍ ՆՈՒՊԱՐԻՆ

Ազգիդ համար ցաւատանջ,
Եղար փրկիչ մը արի,
Պատնէշ ըրիր քու վեհ լանջ,
Հսկայ ոյժով մը կամքի:

Քու տառապող մեծ ցեղին,
Անմահ փառքը եղար միշտ,
Լուսեղ զործըդ թանկագին,
Փարատեց իր ցաւն ու վիշտ:

Դու աղարժանքն ես հոյափառ,
Հայրենիքիդ երկնքին,
Մեծ համբաւդ սրտով վառ,
Պիտի յիշուի ջերմագին:

Արծուի նման օգասլաց,
Սաւառնեցար բարձրերէն,
Դադրեցուցիր ցեղիդ լաց,
Իր կեանքն ըրիր զուարթ, շէն:

Յեղիդ համար նոր Մովսէս
Եղար հովուով արքենի,

Թէ հովանիդ տարածես,
Անոր ցաւը կը բուժուի:

Ափին վրայ նեղոսի,
Ծնար փառքով գեղեցիկ
Եւ չքնաղ լոյս հրաշալի
Ճաճանչեցիր միշտ բարիք:

Անմահ փառքովդ արդար,
Պիտի պանծաս յաւիտեան,
Մեծանուն Պօղոս Նուպար,
Ապրէ՛ յաւերժ անսասան:

ԶՕՐԱՎԱՐ ԱՆԴՐԱՆԻԿԻՆ

Ո՛վ վեհ դիւցազն, քաջարի կտրիճ
Արեւը ծագեց իդձերուդ վրայ,
Սոխակը երգեց քաղցրօրօր, դիւթիչ,
Հրճուէ Հայերի դու պաշտպան հսկայ:

Հայաստանի լուռ աւերակներում,
Ափ մը անվեհեր կորիւններու հետ...
Պայքար մղեցիր, պայքար անդադրում,
Մինչև որ քերիք կեանք մը արփաւէտ:

Նոր դարուն հասաւ ծաղիկներով լի,
Պսակ հիւսեցին քեզի անթարշաժ,
Նժդիդէ հեծած, ոյժ զմայլելի,
Հպարտ, յաղթական եղար ամէն ժամ:

Արդ ժողովէ՛ պանդուխտ քու զաւակներ որք,
Հարազատ բանակ կազմէ հայկական,
Սլացի՛ր արծիւ, խանդով մշտաբորբ
Դրօշը պարզած լոյս ազատութեան:

Թող հայ աղջիկներ, անթօշ փունջերով,
Ողջոյն բերեն քեզ մեր բուրաստանէն:
Եւ յայտնեն իրենց վեհ սէրն ու գորով,
Զի դու ես ցաւոտ Հայուն ապաւէն:

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

Պղինձը դռաց որոտմամբ ահեղ,
Նցովքի ձայնով մը սպառազէն,
Բանակներ ստուար կազմեցին հեղեղ:
Որ զիրար վայրագօրէն խոյխողեն:

Կանանչ արեւներ բազուկով մեծղի,
Ռազմազաշտին մէջ ռխերիմ անդուլթ,
Զրահաւորուած կիրքով ամենի,
Փողոտեն զիրար անսառն խղճով բուլթ:

Աշխարհակալի ցանկութիւնն յետին,
Ստուար զոհ տուաւ, վշտով անպատում,
Գարնան ծաղիկներ դիտապաստ գետին
Խնկան փոռեցան արեան կոհակուս:

Սուգ ու շիվանը պատեց սար ու ձոր,
Անթաղ դիակներ լեցուեցան չորսղին,
Ողբացին մայրեր և քոյրեր անգոր,
Հառաչանքներով, ձայնով լալաղին:

Բայց իմ հայրենիք, չքնա՛ղ Հայաստան,
Դու պիտի կանգնիս գերթ շքեղ տաճար,
Բու զաւակներդ միշտ ապերաստ,
Պիտի պաշտպանեն Սուրբ զատիկ արդար:

ՔՍԱՆԱՄԵԱՅ ԵՂԲՐՈՍ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Սոխակ մըն էր միշտ դայլայլող,
Սիրոյ կեանքով հոծ; պարարուն,
Վառ տենչերն իր յար լուսաշող,
Կը փայլէին սրտով զեղուն:

Այն ինչ եղաւ նա պարմանի,
Գաղափարին դաբձաւ վսեմ,
Հայրենիքի սէրն հոլանի,
Իր մէջ դրաւ հաւատքի վէմ:

Երբ վատ թուրքին սուրբ ժանդոտ,
Սիրելիներն հնձեց բոլոր,
Նա ասպարէզ իջաւ տենդոտ, }
Կտրիճ ցեղին իբրեւ զինուոր:

Խիզախ եղաւ պայքարի մէջ,
Վսեմ պարտքին նա ծառայեց,
Իր վրէժը բոցեղ, անշէջ,
Լուծեց՝ կանգնած իր սուրին յեց:

Բայց իմ հերոս եղբայր չքնաղ,
Պարտքի ճամբուն վրայ վսեմ,
Արնաշաղախ ինկաւ, աւա՛ղ,
Յարգո՛ւք իրեն, կ'օրհնեմ իր բեմ:

ՔՆԱՐԻՍ

Եկո՛ւր, թրթռուն իմ քնար,
Տո՛ւր իմ սրտին սփոփանք,
Հոռւ թիւնդ խոր երկա՛ր,
Կ'առթէ հոգւոյս մեծ տանջանք:

Վշտահար սիրտս ու հոգիս,
Քու երգերուդ կ'սպասեն,
Դարման եղի՛ր իմ ցաւիս,
Աղատէ զիս այս կեանքէն:

Եկո՛ւր քնար սիրակա՛ն,
Մ'իասին լա՛նք մեր սեւ օր
Քու լարերդ թող թրթռան,
Սուգի՛ երգեր նորանոր:

Բայց իմ քնար մեկնոյշ,
Հաւատա՛ որ այս ցաւին,
Պիտ՝ յաջորդէ կանուխ, ուշ,
Մ'եր հին փառքը թանկագին:

ՈՐԲԵՐՈՒ ԿՈՉԸ

Տեղ տուէ՛ք չուառ խեղճ հայ որբուկին,
Անտէր, անտէրունջ, զժբախտ սղաւոր,
Իր կեանքը զժխեմ, աղաղուն, ոսին,
Կը փնտռէ միշտ յոյս, արև ու օր:

Թուրքն անագորոյն կոտորեց իր մայր,
Քանդեց, աւերեց օճախն ու երդիք,
Սուգը պաշարեց անձիր ու անձայր,
Սփռելով անեղ գժնդակ չարիք:

Վայրագ ճիրաններն անգուլթ գազանին,
Իր սիրելիները մահացուց բոյոր,
Այժմ՝ որբուկը լքուած առանձին,
Ձեզի կ'երկարէ իր ձեռքը տակոյր:

Որբուկին հրկինք սև է ամպամած,
Նա արև կ'ուզէ, արփի լուսազն'դ,
Սուրբ զգացումով յաք տաք տողորուած,
Խրախոյս տուէ՛ք իրեն՝ ոյժ գօրեղ:

Իր խոր վէրքերուն բուծիչ բանասան,
Պատրաստեցէ՛ք ձեռքով բարեգուլթ,

Ձեր ուժեղ կամքին կառչած անստան,
Հարթեցէ՛ք անոր խոչերըն ու խուլթ:

Որբուկը ձեզի կը նայի, Հայե՛ր,
Ձեր հողին է ան, արեամբ հարազատ,
Պէտք է շնայէ՛ք անոր խանդ ու սէր,
Որ ըլլայ յաւէ՛տ կորովի, ազատ:

ՄՐՏԱԳԻՆ ՆՈՒԷՐ

Սկիւտաբի ընկերոջս՝
ԱԶԱՐԻԿ ՍԵՄԵՐՃԵԱՆԻ

Սիրտդ կը վառէր անշէջ եռանդով,
Փրկելու համար հայրենիքդ գերի,
Սկզբունքի մէջ՝ ունեցար կորով,
Յառաջ նետուեցար ուժեղ ու արի:

Անտի հասակէդ զրկեցիր դրօշ,
Սիրեցիր պայքար սուրբ ու գեղեցիկ,
Հայրենասէրի կամքդ բնորոշ,
Գործեց հոգեզմայլ ու չքնաղ բարիք:

Անվհատ հոգիդ՝ արիւնի ճամբէն,
Քալեց վեհ թեսթով, խիզախ ու խրոխտ,
Անխոնջ կամքիդ հետ, ոյժ սպանազէն,
Կռուեցար արի տենդով անյողդողդ:

Առաջ ալացար գերթ կտրիճ հերոս,
Հայդուկներու հետ քաջ ու անձնուէր,
Ջախջախեցիր բիրտ ոյժը բարբարոս,
Յոյց տալով անճառ հայրենիքի սէր:

Բայց նպատակդ դեռ չի բազմործած,
Ինկար թշնամւոյն չար գնդակներէն,
Սարեր ու ձորեր մեծ, լայնատարած,
Որոտ ձայներով գոռ՝ կ'արձագանգեն:

ՀԱՅ ԶԻՆՈՒՈՐԻՆ ԵՐԳԸ

Ձէնքս քուկդ է, ո՛վ հայրենիք,
Սփռեմ հողւոյդ անհուն բարիք,
Ժանգոտ ժղթան քու ստրուկի,
Պիտի քանդեմ ես ուղղակի:

Պիտի ճօճեմ իմ հատու սուր,
Որ գերութեան լուծն ու անուր,
Փշրուին շուտ, ապրին ազատ,
Հայորդիներ քու հարազատ:

Իմ բազուկը անխոնջ, զօրեղ,
Պիտ՝ պաշտպանէ քեզ ամէն տեղ,
Որ թշնամին ահաբեկի:
Տեսնելով ոյժ քաջ հայդուկի:

Պիտ՝ պայքարիմ զուլումի դէմ,
Որ կը գործէ աւեր դժխեմ,
Հերոսական կռիւներով,
Պիտի կանգնեմ քեզ անվրդով:

Հին ազգերու մէջ դու ասպետ,
Եղար փայլուն աստղ շողաւէտ,

Քու փառաւոր յաղթանակներ,
Վայելեցին միշտ յարդանք ու սէր:

Քանի ես կամ, սուրբ հայրենիք,
Դու պիտ' լինիս միշտ գեղեցիկ,
Հրապոյրըդ, դեղըդ սողուոր,
Պիտի դիւթէ աշխարհ բոլոր:

Ախ, ես քուզդ եմ, որդիդ գինուոր,
Հալարտ փառքովդ բերաւոր,
Սուրս ու թուրքս ոտքերուդ տակ
Պիտի լինին կոտի տտակ:

ՀԱՅ ՍԵՐՈՒՆԴԻՆ

Խաղաղութիւն ձեզ, ո՛վ մարտիրոսներ,
Դուք սրտիս խորքում կը վայելէք միշտ սէր,
Բանակն ձեր հսկայ և նուիրական,
Պիտի ունենայ չքեղ մի խորան:

Ձեր շիրիմները լոյսի ցուքերով,
Պիտի փայլին յար, լինին անդսրով,
Մեր խոնկն ու հալուէն բերելով ձեզի,
Այդ տաճարները պիտ' զնանք ուխտի:

Խաղաղութիւն ձեզ, ո՛վ նահապաններ,
Որ պայքարեցաք հոգւով անձնուէր,
Ազատութեան սուրբ, մեծ դատին համար,
Կոիւ մղեցիք, կոիւ անդադար:

Դուք արժանի էք մեր սիրոյն յաւէտ,
Դուք մեզի տուիք կեանք մը արփաւէտ,
Յարգանքի յոյզով ձեր գերեզմանին,
Պէտք է մօտենանք ձայնով ողբադին:

Դուք եղաք հայուն գարունն յուսաբեր,
Ձեզի վայել են զովքի սուրբ երգեր,
Ձեր յիշատակը յաւերժ անթառամ
Պիտի յուզէ մեր սիրտիս զանամ:

(3630) 1142-2002

ԳՈՎՔ ԱՐԵՒԻ

Ո՛վ լուսագունտ հրեղէն,
Որ կը փայլիս կենսաշող,
Հորիզոնին վերեւէն,
Սփռես բոսոր վարդէ քօղ:

Տո՛ւր մեզ ծոցէդ հոյափառ,
Լոյսի աղբիւր մը չքնաղ,
Եւ մեր կեանքին շողեր վառ,
Որ ըլլայ յար ջինջ, խաղաղ:

Տո՛ւր մեզ ժպիտ լուսազեղ,
Կեանքին դարձուր բարեբաստ,
Ու ցոլքերովդ բիւրեղ,
Շինէ սրտին բոցեղ լաստ:

Լոյսի ակերդ հոյաշէն,
Ամենուրեք սփռէ միշտ,
Որ ճաճանչներդ քանդեն,
Սուգն ու թախիժ, ցաւ ու վիշտ:

Ո՛վ մեծ իշխա՛ն, պերճ լոյսի,
Գեղատեոթիլ, ճոխափալլ,

Տիեզերքը կը բերկրի,
Երբ տարածես քու վեհ փայլ:

Բնութիւնը, վե՛ս արքայ,
Զեղուն փառքովդ աղուոր,
Կը ժպտի ու կը պանծայ,
Յաղթանակով բիւրաւոր:

Ակնապարար լոյս ա՛րփի,
Արշալոյսէն կը ծնիս՝
Եւ հուրիններ գեղանի,
Ցանց կը հիւսեն քեզ յասպիս:

Բայց, աւա՛ղ, երբ թուլս ամպեր:
Քեզ կը պատեն թանձրահոծ,
Մթազնէն քու սիրտն ու սէր
Կարծես ունիս ողբ ու կոծ:

Դու պարգեւն ես աղքատին
Եւ հարուստին անխտիր,
Լոյս ճաճանչէդ կը հրճուին
Ամէն սիրտ ու ամէն իր:

Ա՛հ, լուսափայլ արեգակ,
Ցոլա՛, շողա՛ անդադար,
Շառայլներուդ բոցին տակ
Պահէ՛ մեր ցեղն մինուճար:

ԿԱՐՍԻ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆ

Երագիս մէջ վաշտ մը տեսա ես Բուրեան,
Սիրուն սիրտ մը՝ գաղափարի ախոյեան,
Համբոյր մ'առի անկէ համբոյր մ'անուշիկ,
Ու գրկեցի զայն փափկագին և յուշիկ:

Նա զիս սեղմեց գրգանքով մը իր կրծքին,
Կորօտակէզ ցանկութեամբ մը ջերմագին,
Ուրախութիւնը պարարեց սիրտս համակ
Եւ նայեցայ խանդոտ կեանքին անապակ:

Հորիզոնը կը ցոլցար վիսրտերանդ,
Կը նկարէր ազատութեան դրառանդ,
Արշալոյսի ճաճանչները լուսաշող,
Կ'ողողէին մեր հայրենիք, մեր սուրբ հող:

Ազատութեան վարդի բոյրէն միշտ գինով,
Խաղաղ կեանքին դարձանք բոցեղ, ջինջ լոյսով,
Խինդ ու խնծիւղ պատեց հողին մեր գեղուն,
Սպի զրաւ արիւնահաս վէրքերուն:

Բայց, ո՛հ, դարձեալ երանաւէտ այդ օրեր:
Մոայլեցան սև զէմքերով հայաւեր,

Ազատութիւնը կորուսինք պաշտելի,
Անարգ լուծին եղանք նորէն մենք գերի:

Ձենք վհատիր այս պատրանքէն ամբարիշտ,
— Թօթափելով մեր ցաւերն ու մեր վիշտ—
Ձի գիտենք թէ հայը կ'ըլլայ յաղթական,
Խորտակելով միշտ ժանտ շղթան բռնութեան:

ՀԱՄԵՐԱՇԽՈՒԹԻՒՆ

Հայե՞ր, քաջ Հայե՛ր, տոհմի զաւակներ,
Ըլլա՛նք միաբան, ըլլա՛նք ազգառէր,
Որպէսզի սուգն ու շիւան մեր մէջջէն,
Խոյս տան ուղղակի, բերեն շէն օրեր:

Ձեռք ձեռքի տուած կորովի ջանքով,
Մեր դատին պաշտպա՛ն ըլլանք անվրդով
Մղենք մեր պայքար ինքնավստահի,
Որ թշնամին մեզ հիացմամբ նայի:

Մեր պառակտումը ոխերմին համար,
Ազատ ու արձակ ասպարէզ բանար,
Խրատունք հայե՛ր, քաջի զաւակներ,
Համերաշխութեան կարդանք հրաւէր:

Միութիւնն է որ մեծ ոյժ կը կազմէ,
Դառնա՛նք ջլտպինդ կամքով երկաթէ,
Արդ փոխադարձ սէր երգենք միշտ անդուլ
Որ մեր ոտխի պատնէշը գայ փուլ:

Մեր քրտինք թափենք հայ աղօսներում,
Լծուինք սուրբ գործին ջանքով անդադրում,
Որ ռազմի շեփոր երբ հնչէ ուժգին,
Պատրաստ լինինք ամէնքս միասին:

Հայե՛ր, քաջ Հայե՛ր, փառքի հսկաներ,
Ըլլա՛նք համերաշխ, ըլլա՛նք համակ սէր,
Որպէսզի սուղըն անհետի ի սպառ
Ու կեանք բերէ մեզ ազատ խանդավառ:

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՄԱՅՈՒԱՆ ԱՌԹԻԻ

Սարսաղդեցիկ բոթ գութուեցաւ հեռուէն
Մեր Անդրանիկ զգետնած էր մահն անգութ,
Հայուն սիրտը արիւնեցաւ այս վէրքէն,
Հայ աշխարհը դարձեալ ամպեր պատեց մութ:

Ձօրավա՛րը որ իր հերոս բազուկով,
Քաջութիւններ գործեց երկար տարիներ,
Եւ պայքարի կրկէս նետուեց անվրդով
Այժմ տխուր մահուան ծոցն է աննուէր:

Վեհ առիւծի մոնչիւնն էր պատգամող,
Եւ արձագանգ կ'ըլլար միշտ հայ ցաւերուն,
Բայց իր մահով, աւա՛ղ, կուտայ սարսուռ, դող,
Զի լքէ մեզ, թողլով յաւէ՛տ որբ նկուն:

Յաղթանակի իր օրերը վեհապանծ,
Փառքի ցոլքեր կը սփռէին ոսկեհեր,
Հայուն համար այդ մեծ հողին չքնաղ գանձ,
Կը ներշնչէր հայրենիքի քաղցր սէր:

Ափսո՛ս, հայե՛ր, ոչևս է Անդրանիկ,
Հոգւով ողբա՛նք իր կորուստը դառնաղէտ,
Ան մեր ազգին եղաւ հսկայ մի բարիք,
Ու կենսատու թանկագին փառք արժուէտ:

Բայց իր սիրտը ազատասէր ու արդար
 Որ փրկութեան ասպաւէնն էր հռչակի,
 Պիտ սաւառնի մեր երկնքին անդադար,
 Թռիչքներով, սլացքներով կենդանի:

Ու երբ այսպէս շարունակենք իր պայքար,
 Պիտի հրճուի առաքինի այդ հոգին,
 Մինչև գրկենք ազատութիւնն արդար,
 Գործենք ուրեմն ուժեղ ջանքով սրտագին:

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԻՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՆ

Ո՛վ դարաւոր իմ հայրենիք,
 Որ մեզ ափռես հաղար բարիք,
 Կեանքս քեզի կը նուիրեմ,
 Գունագեղիմ օրըդ դժխեմ:

Թէև շատեր քեզ լքեցին
 Եւ թողուցին, ա՛խ, առանձին
 Բայց իմ սրտիս թանկագին սէր,
 Քեզ պարգեւեմ միշտ անձնուէր:

Փոթորիկներ հազարաւոր
 Ցաւեր բերին քեզ ահաւոր,
 Ուղեցին քեզ դերեզմանել
 Եւ կտրատել քու կեանքի թել:

Անդուր ձեռքեր յօշոտեցին
 Լուսեղ կուրծքդ մաքուր անդին,
 Սակայն սուրն ու հուրըն ամեհի
 Դարձեալ չըրին զքեզ դերի:

Գլխուդ վերև սև ուրուրներ,
 Շուշան մարմինըդ ըրին կեր,
 Գեղեցկութեանդ սպառնացին,
 Նախանձեցան կեանքիդ անդին:

Քու արիւնքամ լացն ու հառաչ,
Քու դժնդակ ահռելի խաչ,
Ոչ ոքի սիրտ չարժեցին շատ,
Ենթարկուեցար դանակին բուծ:

Ա՛հ, իմ հոգին աղատաբաղձ
Որ կըզգար միշտ կարօտի քաղց,
Եկաւ մի օր կայծակի պէս,
Վրադ թառիլ սրտով մը վեհ:

Հաւաքեցի իմ կտրիճներ,
Քեզ ինքնազոհ և անձնուէր,
Եւ ուխտեցինք միահամուռ
Ազատութեան բանալ մեծ դուռ:

Փրկութիւնը հայրենիքի
Մեր գաղափարն էր մեր ոգի,
Տիգրաններու, Վարդաններու
Սիրտ կրէինք, սիրտ ռազմերգու:

Համխառն ըէժիմ՝ վայրադ
Սիւթեմաթիք ջարդով արադ,
Տասանորդէր կեանքը հայուն,
Ոտքի հանեց Մուշ ու Սասուն:

Ընդվզումի, ըմբոստութեան
Ազդանիշը տուած էր ան,
Մեր քաջերու բազուկներէն
Արիւն կաթէր խիզախօրէն:

Այս քաջութեամբ վեհ ու տիպար,
Մեր սուրբ դատին պաշտպան արդար
Եղան արի քաջ հայդուկներ.
Հայրենիքը ա՛լ ստրուկ չէր:

Ողջունեցինք ազատութեան
Եւ ամբողջ խանդ, ամբողջ աւիւն,
Ոգևորուած մենք գոչեցինք
Կ'արժէ հայուն թափած քրտինք:

«Կեցցէ»ներու աղաղակով
Օղը թնդաց սրտագորով,
Եւ պարգամիտ և արբշտուն,
Թուրքին տուինք եղբայր անուն:

Բայց իտթիհատ ջոջերով վատ,
Վայրագօրէն ու ապիրատ,
Իր ծուղակըն և դաւըն ստոր
Շուտով ցուցուց դորձքով պղտոր:

Սարքեց խկոյն մեծ կոտորած
Ատանայի լայնատարած,
Եւ խեղճ հայէն կեանքը անգին,
Զարկաւ դարձեալ, փոեց գետին:

Արիւն հոսեց գետի նման,
Դառն արտասուեց խեղճ Ատանան,
Եւ կարծեցինք մեր թշնամին,
Համխտըն էր ա'ն հրէշածին:

Բայց վերջապէս համոզուեցանք
Մեզ թուրանէն չսպասուիր կեանք,
Որովհետեւ մենք բացորոշ
Տեսանք դաւը մարդախոշոր,

Թէ Իտթիհատըն էր սարքած
Այս ահաւոր մեծ կոտորած
Թէ այլեւս կասկած չկար
Որ Իսլամն էր միշտ ջարդարար:

Մեծ պատերազմըն արհաւրալից
Մարեց կեանքեր, միտք խոստմնալից
Վշտեր բերաւ, ցաւ անսահման
Ծերէն մինչեւ լացաւ օրրան:

Թնդանօթը կ'որոտար գոռ
Սարսափ տիրեց աշխարհ բոլոր,
Թշուառութիւնը ծայրայեղ
Կը տարածէր արեան հեղեղ:

Սուգը տիրեց մեր աշխարհի,
Զի հայ անուն պի'տ ջնջուի,
Որոշած էր վատ Իթիհատ
Որուն պետն էր էնվէր, Թալէաթ,

Օ'ն հրամանը ճերմակ ջարդի
Հայ անունը թող անհետի,
Պատգամորոտ չեշտով մ'անդութ
Կը ճօճէին սուրերը բութ:

Իր զինակից Գերմանին հետ
Ձնջել ուղեց ամբողջ մեր ճիւղ
Ծրագիրներ ան մշակեց
Յաւակնութիւն ունեցաւ մեծ:

Ամենուրեք զրկեց զինուոր
Որ կարծուի ոյժ փառաւոր,
Բայց սլարտութիւնը անպատիւ
Զինքը ըրաւ ցրիւ ցրիւ:

Մեծ երազով տոգորուած յար
 Լոյս կը տեսնէր նա անդադար,
 Իր եգիպտոս զրկած բանակ
 Սակայն եղաւ խաղք, խայտառակ:

Ճակտին վրայ սեպ կովկասի
 Հարուածեցինք մենք ուղղակի,
 Մեր կամաւոր բանակը քաջ
 Անոր փառքին քաջեց մեծ խաչ:

Յաղթութիւնը մերն է յաւէտ
 Ո՛վ հայրենիք իմ ծաղկաւէտ,
 Գեղեցկացիք բեղուն հոգւում,
 Փառքը քուկդ է միշտ անվրդով:

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԿՈԶԸ

ԿԱՄԱԽՈՐԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻՆ

Հայ դիւցադներ կորովի
 Եկէք ինձի քաջարար,
 Բանակ կազմենք սուրբ դործի,
 Պաշտպանենք մեր դատըն արդար:

Ո՛վ անվահներ հերոսներ
 Հօր բազկով ուժգնապիրկ
 Մօտեցէք ինձ անձնուէր
 Նետուեցէք իմ ծոցն ու գիրկ:

Թող տոգորուի ձեր հոգին,
 Վրէժի դու ձայներով
 Գրոհ տուէք սրտագին
 Զինուեցէք միշտ անվրդով:

Անգուլթ Իսլամ մեղ ջարդեց
 Անթիւ, երկար տարիներ,
 Հայը չըլլար գէներնկէց,
 Հայրենիքի ունի սէր:

Այս աշխարհի մէջ միշտ կայ
Մտայնութիւն սոսկալի,
Կ'ըսուի թէ ոյժ գերակայ,
Միշտ վայել է հօրի:

Դուք ստրուկ չէք հայդուկներ,
Ձեմ հաւտար թէ կ'ընկճուէք,
Ազատութեան ունիք սէր,
Կ'ըզգաք և գէնքի կարիք:

Երբ ունենանք միութիւն
Յաղթանակը մերն է միշտ,
Մեզ կը ժպտի նոր գարուն
Եւ կ'անհետի մեր մեծ վիշտ:

Օ'ն, կազմեցէք դուք գունդեր,
Կորովաչունչ եռանդով
Եւ ջլապինդ ոյժը Ձեր
Թող ցոյց տայ սէր ու գորով:

Սեպուհ, Սմբատ են զօրավար,
Իմ հարազատ զինուորներ,
Ձեր գէնք չարժի թող անդադար
Վատութեան դէմ աննուէր:

Քեռին, Դրօն քաջամարտիկ,
Մեծ պայքարին են պատրաստ,
Կ'ահաբեկեն զերթ փոթորիկ
Թշնամիներ մեր նուաստ:

Իմ որդիներ քաջապանծ,
Դուք էք ազգին փառքը մեծ,
Դուք էք չքնաղ, անգին գանձ,
Ձեր բազկին է ցեղը յեց:

Ենվեր կը թելադրէ Անդրանիկը

Քաջ Անդրանիկն ես, անուշիւ մատաղ,
Լսի՛ր ինձ, խնդրե՛մ, լսի՛ր մի վայրկեան,
Քանի որ ազգըդ միշտ կը քաջ ա՛խ,
Ե՛կ մեր քովիկը, մեզ մօտ յաւիտեան:

Ըլլա՛նք իրար հետ յաւէ՛տ բարեկամ,
Սիրենք միշտ զիրար անկեղծ հոգիով,
Քու պայմաններդ ես յօժարակամ
Կ'ընդունիմ հաւ՛տա, եղի՛ր ասպահով:

Մի խաբուի՛ր բնաւ ռուսին ստախօս
Անոր խօսքերն են միշտ ունայն ու սին,
Ան քեզ կը թողո՛ւ ծուղակըն ամբարիշտ,
Ան քեզի պատրանք կ'աւետէ և մեծ վիշտ:

Թոյլ տո՛ւր ինձ ազատ մտնել Վրաստան,
Այնտեղ ես ունեմ անթիւ համակիր,
Անոնք ինձ թէ՛ քեզ զօրավիդ կ'ըլլան,
Ու կը յաջողուի մեր մեծ ծրագիր:

Գիտես որ հոն կան իմ հարազատներ,
Պղծուած իրենց պատիւը մաքուր,
Ա՛խ, ազատ կեանքէն խալառ զրկուեր,
Կուլան ու կ'ողբան ցաւերով տխուր:

Այնտեղ ես ունիմ շիրիմներ շատ սուրբ,
Իմ նախնիքներն են քաջարի յաղթող,
Ես յարգանք ունիմ զգացումով նուրբ,
Իմ մեռելներուն որք են լուսաշող:

Ոչ ռուսին կառչիմ և ո՛չ գերմանին,
Այլ միայն կ'ուզեմ քեզ հետ սերտ կապուիլ,
Զի իմ ոյժերս այնքան թանկագին,
Անոնք քանդեցին նախանձով Զոյիլ:

Անդրանիկ Էնկէրի

Կը պատասխանէ

Ես չեմ հաւատար Իսլամի խոստման,
Ան իմ ազգին միշտ զուլում է բերած,
Զէնքիս անունով կ'երգնում անպայման,
Վրէժ պիտ լուծեմ իմ սրտով այրած:

Վրէժի լորձունք կը թքեմ ճակտիդ,
Հաշտութեան բնաւ չունիմ ես ոգի,
Վրէժ կը գոռամ, փոթորիկ չորս դիդ,
Զի թշնամիս ես անազգ, փոքրոգի:

Արդ ինձ դէմ եկո՛ւր ահեղ բանակով,
Զեմ սոսկար երբեք սպառնալիքէն,
Իմ բազուկն ունի ոյժ քաջակորով
Իմ հալածակները քեզ շուտ կ'ըզգետնեն:

Բնաւ չեմ վախնար քու գնդակներէն,
Քաջ բազուկները իմ զինուորներուն,
Դաժան, ոխերիմ, անգութ, անօրէն,
Պիտ գտնես իսկոյն քու պատիժդ դուն:

Գարունը հասաւ ծաղիկներով բի՛ւր,
Եւ ինձի բերաւ քաջութիւն մեծդի,
Ռազմի շեփորս հնչէ անձանձիր,
Էնվէ՛ր, ասպարէզ իջի՛ր, վատոգի,

Տղմուտը հոսի ահեղ խոխոջով,
Պղտոր ջուրերն իր կ'արտասուին մեղոյշ,
Բանակս ոյժ է կտրած անվրդով,
Անոր արցունքէն խմած դառնանոյշ:

Մեր շիրիմները կիսաւեր կողքին,
Կանդնած են խղճուկ երեոյթով հէք,
Մեզի կը յառեն տխուր նայուածքներ,
Կ'սւգեն որ ընենք վատերն ահարեկ:

Չենք մոռնար ձեզի հսկայ կոթողներ,
Չենք մոռնար վսեմ Ձեր զործը բուրեան,
Դուք մեզ համար միշտ եղաք անձնուէր,
Մեր հողիներն ալ Ձեր փառքին ցանկան:

Էնվէր կը պատասխանէ Անդրանիկի

Ծննդավայրս է Պոլիս դիւթագեղ,
Պապերուս փառքին օթեան չքեղ,
Իսկ Գերմանիա իմ մտքին լոյսին,
Փարոս է վառեր, փարոսը անգին:

Իմ մղձաւանջս է ջնջել Հայաստան,
Ոճիր ու նախճիր դործել անխափան,
Իսլամի հոգիս ընդվզումով դիզ,
Կ'ուզէ որ պատէ հայ աշխարհը մէզ:

Ես այցելեցի հօր Գայդէրին,
Պարզեցի իրեն իմ միտքն ու ոգին,
Նա գնահատեց ու քաջալերեց,
Իմ ծրագիրը և նպատակ մեծ:

Արդ ժամանակն է դործել խանդավառ,
Պէտք է համբաւիս ջահը լինի վառ,
Զնքս կոտորած մը սիրոյ անգուլթ,
Հայու ջարդ մը տամ մեծ խղարով բուլթ:

Թող հայ դաշտերում բուսած դալար խոտ,
Ինչպէս նաև թարմ ծաղիկն ու արօտ,

Կոխկրտուին յաւէ՛տ ըլլան առաթուր
Բանակիս ուժեղ սմբակներէն հուր:

Իմ ամբողջ տոհմը, ցեղ թուրանական
Թող ոտնահարեն չէն չող Հայաստան,
Հայ երգիկներէն թող ծուխեր դալար,
Երբեք բարձրանայ, աւե՛ր անդադար...

Թող արեւելքի խորերէն դուրս գան,
Բոլոր հայերը գերթ ապրանք աժան,
Եւ արեւմուտքի ափերուն վրայ,
Ամբողջ հայութիւն կորչի, չքանայ:

Սուրբ պատգամն է այս մեծ Իտտիհատի,
Հայ աշխարհէն լոյս խալառ անհետի,
Եւ վանէն մինչև Այաշ ու Տէյր-Զօր,
Գերեզման լինի թշնամոյն անդօր:

Անապատներում իր փհացումով,
Թող յորդի հայու արեան կարմիր ծով,
Ծափ դարնենք ուժգին և մեծաշառաչ,
Երբ տեսնենք անոր շալկած ծանր խաչ:

Ահա ցանկութիւնն Իսլամին ամբողջ,
Թէ աշխարհի մէջ երբեք չուզեր ողջ,
Մնայ այդ ցեղը՝ դարաւոր ոսոխ,
Որ միշտ քէն ունի մեզ դէմ և միշտ ոխ:

Զօր. Անդրանիկ կը խօսի

Գարահիսար լերան վրայ սեպածն,
Արծիւներու բոյնէն ծնար արդարեւ,
Կեանքդ տուիր հայրենիքիդ բազմատանջ
Լսեցիր իր տառապանքին, վշտին կանչ:

Առիւր գէնքդ սարսափազդու ամէնուն,
Մազլցեցար ցից ժայռերը տարամուն,
Անյաղթ բազուկ մը՝ աննուաճ խորտընկեց,
Քու թշնամին քեզ այս կերպով որակեց:

Արցունքներու մէջ լալագին, դառնաղի,
Նիզակն եղար քու տառապող հայ ազգի,
Բազուկներդ պողպատելով ուժգնապիրի,
Խիզախօրէն նետուեցար միշտ մահուան դիրի:

Փոթորիկներն ամեհի, մռլեզին,
Երբ ամպրոպներ դիզեցին մեր երկնքին,
Սպառնալիք եղար անոնց անվեհեր
Եւ առիւծ մը դարձար հոգուով անձնուէր:

Եւ միշտ հասար արծուի նման օղանձմ
Ուժեղ խանդով մը աննման ու վսեմ,
Թաթառները փարատեցիր քու տեսքով,
Լոյս սփռեցիր մեր աշխարհին՝ անվրդով:

Մեր դարաւոր ոսոխին դէմ վայրենի,
Ծառացար միշտ գերթ հաստաբետ մի կաղնի,
Վահան կուրծքդ ու բազուկդ պողպատեայ,
Ֆոյց տուին յար ուժգին եռանդ մը հսկայ:

Երբ իսլամը մարեց արեւ մեր ցեղին,
Մահ ու նախճիր տարածելով իր չորսդին,
Որպէս առիւծ եղար իրեն ջերմ պաշտպան,
Ու կռուեցար մեր հրեշտակ պահապան:

Ապրիլ ամսու տասնեմէկին պայթեցաւ,
Մեծ աղէտը ու տարածեց վիշտ ու ցաւ:
Արդ բանակդ կազմեցիր դու կամաւոր,
Կտրիճներէ և քաջերէ փառաւոր:

Ապրիլ ամսուն ծաղիկները բացուեցան,
Թռչունները դալալլեցին զեղաձայն,
Առուակներու կարկաջները հեշտալուր,
Հաւաստեցին խինդ ու խնձեղ, բարի լուր:

Անդրանիկը և Նազար բէկ միասին
Յաջողութեան մեծ յաղթանակը տարին,
Կամաւորներ հերոսներու ոյժին տակ,
Զար թշնամին կ'ընէին միշտ ոտնատակ:

Ռադմադաշտը մարդախողով ու վայրագ
 Լուր տարածեց ամենուրեք խիստ արագ,
 Թէ թուրք ահաւոր բանակին դէմ բարբարոս,
 Ափ մը հայերը յաղթեցին քաջ հերոս:

Պարսիկները զմայլելով մեր ոյժին,
 Դարձան մեղի բարեկամներ սրտադին,
 Պատերազմի արհաւիրքը արիւնոտ
 Յուցուց փառքը ցեղիդ անմահ ու սրտոտ:

Հայ ոյժերէն խալիլ փաշան կը կքի,
 Սարսափ տիրէ իսլամ ցեղին փոքրոգի,
 Թուրք բանակը կը նահապէժ խուճապով,
 Եւ կ'որոնէ ապաստարան մը ապահով:

Ան կը հասնի Բիթլիս քաղաք ամրաշէն,
 Ու կը պատմէ իր ցաւերը ոռնալէն,
 Բայց վրէժի թոյնով լեցուն վատ հոգին
 Կոտորած մը կուտայ մեր խեղճ հայ ազգին:

Այս սպանդէն յետոյ դադանն այդ անգութ,
 Մահացնելով բոլոր սիրտը, խիղճն ու գութ,
 Հաւքել կուտայ հայ խլեակներ անպաշտպան
 Ու կը նետէ լայն փոսերում շարք շարան:

Արիւնարբուն կոտորածովըն այդ հրէշ
 Իր պարտութեան լուծած եղաւ փոխ-վրէժ,
 Անցուց չափը անգթութեան կատաղի,
 Եւ հրճուեցաւ իր վատ հոգին ճիւղաղի:

Մենք վան հասանք արագութեամբ կայծակի,
 Թէև ամբողջ կտրիճներով անօթի,
 Բայց խեղճ ազգիդ համար զրկանք, վիշտ ու ցաւ:
 Քաջ բանակդ ամէն գնով յանձն առաւ:

Այնտեղ դտանք ազատութիւն պանծալի,
 Հայ կտրիճներն հասած էին մեծ փառքի,
 Պարզուած էր նուաճութի սուրբ դրօշ,
 Յաղթանակը կը փողփողէր պերճ, որոշ:

Հայ զինուորը սուրբ ուխտին էր տիրացած,
 Տեսաւ իրեն լոյս դրախտին դռներ բաց,
 Պսակուած էր իր մեծ յոյսը գեղալոյս,
 Ժպտէր չքնաղ, ծիրանային արշալոյս:

Նժոյգի վրայ յաղթական մուտ գործեցիր
 Լոյսը տեսար Յունիս ամսուն ցնծալիւր,
 Քաղաքն ամբողջ խանդավառ էր տենդադին
 Ամենուրեք խրախճանքներ սարքեցին:

Այդեստաններ կը թնդային խնջոյքով
Ուրախութիւնն յորդազեղէր սրտաթով,
Ամէն տարիք ծաղիկներով դարդարուն,
Տօնախմբէր ապագայի մեծ գարուն:

Յաղթութենէն այս վեհապանծ, փառաւոր,
Մեր կտրիճներ ոգևորուած, բիւրաւոր,
Խիզախօրէն ու անվհատ սլացան
Միշտ ցոյց տալով քաջ բազուկ մը հայկական:

Մինչ Դատուան հասած էին անվեհեր,
Իրենց հողուն մէջ շէնչող խանդ կը տիրէր,
Զգացումով միշտ հերոսի փառակերտ
Կը գոռային հայրենիքի ոյժով սերտ:

Պատմութեան մէջ հայ անունը սիրալի,
Ոսկի տառով գրուելու էր արժանի,
Հերոսներու արարքները քաջապանծ
Դարձեր էին մէյմէկ չքնաղ, անդին դանձ:

Յուլիս ամսոյ ճիշտ եօթին էր որ դարձեալ
Երկու բանակ վճռեցին իրար դէմ գալ
Թուրքը սակայն սարսափով մը ահռելի
Մեր տեղացող տարափներէն գնդակի:

Թնդանօթներ կը գոռային որոտմամբ
Արձազանդը կը դղրդէր ձայնով բամբ,
Հայ զինուորի յաղթանակը ապահով
Թուրք բանակը նահանջ տուաւ խուճապով:

Աւերակոյտ և դիակներ թողլով մեզ,
Փախաւ վատը, փախաւ վհատ, սրտակէզ,
Հայու սուգը փարատեցաւ, մեղմացաւ
Սփոփանքի առիթ գտան վիշտն ու ցաւ:

Սիրիան, Նեմրուտ հսկարտօրէն վե՛ր կանգնած
Հորիզոնին վրայ իրենց մթամած
Տեսան ցոլքեր յաղթանակի շառագոյն
Ուր հերոսներ շինած էին լուսեղ բոյն:

Բայց այդ պահուն հրաման մը նահանջի
Հայ զիւցազնին սիրտը ճմլեց քաջարի,
Յուլիս ամսուն տասներկուքն էր, ո՛հ, ափսո՞ս,
Դժբախտ ցեղիս մարեցաւ յոյսն ու փարոս:

Թողուցինք Վանն անհուն վշտով աղաղճուն,
Ողբացինք դառըն, սև նսեհը խեղճ հայուն,
Սրտամորմոք ցաւերուն մէջ դալարուող
Ցեղը՝ դարձեալ կորսնցուց իր քաղցր հող:

Թուրքն անողոք հասաւ վայրագ ոյժով բիրտ,
Մեզմէ վրէժ լուծեց անոր անդուծ սիրտ,
Եւ կոտորեց, կոտորակեց անխնայ,
Պարզեց իրեն վայրագութեան լայն ճամբայ:

Դ.

Իգտիր հասաւ արագութեամբ կայծակի,
Բուռն թափով, սպառազէն, կորովի,
Չարիքին դէմ բրգանալով ուժգնօրէն,
Ո՛րս գոռացիր թշնամոյն դէմ ապօրէն:

Միւս կողմէն Ռուս զինուորը քաջարի,
Իսկոյն և եթ հասաւ դունդով հրետանի,
Թուրքն հալածեց, հեռացնելով սահմանէն
Եւ գայրացուց իսլամ աշխարհըն ամէն:

Բայց դէպքերու դաժալէժը կեղակարծ,
Հայ բանակը հիասթափեց, ո՛հ, յանկարծ,
Չինուորները յուսալքուած հեռացան,
Մռայլ տեսան նորէն իրենց ապագան:

Մեր պայքարի մասնակցութիւնն անձնուէր,
Որոգայթով ու դաւերով վիժած էր,
Խոստումներու չքացումը ամբարիշտ
Մեզ տուեցին դառնամորմօք խորունկ վիշտ:

Քաղաքակիրթ աշխարհը մեզ մոռացաւ,
Մեր սրտերը պատեցին մորմօք ու ցաւ,
Քաջ երակը ըմբոստացած զինուորին,
Փրկութեան լաստ նկատեց միշտ գէնքն անգին:

Իսկ փոխարքան՝ բարին Դաշկով Կովկասի,
Որ նեցուկն էր արդար ցեղիս կորովի,
Ճիշտ այդ թուին մեռաւ, թողուց մեղի որբ
Դարձեալ սուգը պատեց մեր սիրտ մշտաբորբ:

Նիքօլովիչ եղաւ յաջորդըն անոր,
Մեծ յոյսերով խանդավառուած նորանոր,
Կռիւներու ծրագիրներ կադմելով,
Յաղթանակի համար եղանք ապահով:

Ռուս բանակը կանգնեցաւ յաղթ, անսլտանդ,
Համակ կորով և ողջ աւիւն, ոյժ, եռանդ,
Սուրն ու նիզակ ճօճեց օդին մէջ խիզախ,
Ներկայացաւ մեզ բարեկամ մը անսլախ:

Բայց այս ժեսթըն ալ մեղի չեղաւ օգտակար,
Չի մնացինք մենք միշտ անտէր ու տկար,
Որովհետեւ անոր կռիւնն եսասէր
Սոսկ իր ոխն ու վրէժը կը լուծէր:

Ան արշաւեց զէս սահմանը Կարինի,
 Իր քաջութեղ բանակովըն անուանի,
 Եւ զրաւեց իր ցանկութեան համեմատ,
 Կարգ ժը հողեր, լեռ ու ձորեր բազմաշար:

Կ Ե Ր Զ

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0350803

46649